

Magazin

// TEMA TJEDNA //

JADRANKA ŠVARC

KULTURNI RATOVI BUJAJU U UVJETIMA DRUŠTVENIH KRIZA

U svom prilogu za ovojtedni Magazin, dr. sc. Jadranka Švarc, znanstvena savjetnica u trajnom zvanju sa Instituta Ivo Pilar u Zagrebu, na primjeru nedavnih događaja u Washingtonu, pojašnjava situaciju u SAD-u i s tim u vezi stanje s demokracijom i porastom nepovjerenja građana u državu, uključujući i zbivanja u Hrvatskoj pogođenoj potresima.

DR. SC. JADRANKA ŠVARC
Znanstvena savjetnica
u trajnom zvanju, Institut
Ivo Pilar u Zagrebu

▼ **Kako komentirate masovnu invaziju Trumpovih pristaša na Capitol Hill, jedan takav evidentni udar na demokraciju, na državu, njezine institucije...**

- Nepovjerenje građana u državu i demokraciju kao i Q'Anon pokret koji u Trumpu vidi vodju za ostvarenje svojih ideja treba promatrati u širem kontekstu tzv. kulturnih ratova, tj. borbe društvenih grupa za kulturnu hegemoniju i moralnu premoć. Još je 1930-ih godina nakon pada Berlinskog zida, kada raste samosvijest građana o njihov utjecaju na društveni razvoj.

pitalizam, kada ujedno dolazi do paralelnog uspona civilnog društva i civilnih udruga koje su se počele boriti za univerzalna ljudska prava. U Americi se 1960-ih i 70-ih godina javljaju moderni radikalni pokreti za ljudska prava, kao što je borba protiv rasizma, pokret za afirmaciju žena i homoseksualaca i sl. U Europi se slični pokreti javljaju 90-ih godina nakon pada Berlinskog zida, kada raste samosvijest građana o njihov utjecaju na društveni razvoj.

Q'ANON HRVATSKA

▼ **Koji su zapravo dublji uzroci jačanja ekstremnih desničarskih pokreta?**

- Konzervativni pokreti i desničarske struje i u Europi i u Americi posebnu snagu dobivaju pod utjecajem globalizacije i rastuće nejednakosti, dok im društvene mreže omogu-

ćuju nesmetano širenje njihovih ideja. Dok jedni analitičari drže da su ovi pokreti izraz nezadovoljstva "globalizacijskih gubitnika", drugi pronalaze korijene novog konzervatizma u kršćanskom fundamentalizmu koji se protivi modernizaciji jer razara obitelj i tradicionalne vrijednosti te zagovara povratak u vremena kada je religija imala glavnu riječ u društvu (npr. istupi protiv Istanbulske konvencije). Treba međutim reći da konzervativni pokreti nisu rezervirani samo za "gubitnike", nego snažnu potporu imaju i u srednjem sloju građana koji pod krinkom borbe za slobodno tržište, obitelj i vjeru, a protiv države i liberalnih političkih sustava snažno zagovara tradicionalne vrijednosti koje su bliske "prirodnim", tj. njihovim moralnim načelima i kojima nastoje hegemonizirati društveni život. Kao početak takvih pokreta smatra se nastanak Nove desnice u Americi 70-ih godina u sprezi s Evanđeličkom Crkvom.

ANKICA MAMIĆ
Komunikacijska stručnjakinja
i vlasnica marketinške
agencije IMC iz Zagreba

Sve velike krize zapravo pojačavaju polarizaciju i bude ekstreme. Primjerice, događaji u SAD-u nisu isključivo vezano uz koronakrizu nego su i reakcija na Trumpov stil vladanja. Rekla bih da se ono što je on zapravo koristio kao alate djelovanja, da se okrenulo protiv njega samoga - kaže Ankica Mamić, vlasnica Agencija IMC te dodaje:

- Svojim ponašanjem, načinom vladanja i komunikacije, Trump je svojim pristašama dao primjer da se i oni sami tako mogu ponašati. Ne mislim stoga da se tu radi o nepovjerenju u demokraciju. To bih prije nazvala populističkim divljanjem. Iako slike koje su obišle svijet nisu pridonijele percepciji Amerike kao vodeće demokracije svijeta, ne možemo reći da se radi o krizi institucija. Trump sam sada poziva svoje pristaše na poštivanje reda i zakona, svjestan da se korištenje mase otelo kontroli.

▼ **Što se Hrvatske tiče, gledajući širu komunikacijsku sliku, može li se govoriti o namjernom ili nenamjernom stvaranju lošeg dojma da se krizom ne upravlja dobro? Kolika je tu odgovornost medija?**

- I povjerenje i nepovjerenje kreiraju se komunikacijskim alatima. Državne ustanove, sve redom, ne rade dovoljno

na svojoj proaktivnoj komunikaciji, a to utječe na nepovjerenje građana u institucije. Da li netko namjerno i planski kreira nepovjerenje, ne bih rekla, osim činjenice da oporba zbog prirode opozicijskog djelovanja proziva institucije da ne rade svoj posao kako treba i stvara dojam o njihovoj nekompetentnosti. Upravo je zato važno kontinuirano komunicirati, plasirati u javnost pozitivne vijesti i sve ono što je dobro napravljeno, jer kad se to ne radi, loše se širi samo po sebi. Uloga medija je u stvaranju svake slike javnosti izuzetno važna. Razvojem i jačanjem značaja društvenih mreža mediji više nisu jedini koji kreiraju javno mnijenje, nego i svi aktivni na tim mrežama s izgrađenom bazom pratitelja. Ipak, ono što se najčešće i najviše dijeli, posebno kad se dogodi katastrofa poput potresa, upravo su sadržaji iz medija. Stoga je njihova uloga i odgovornost velika, posebice za provjeravanje činjenica prije objave, jer oni su ti koji nameću teme i kreiraju agendu.

▼ **Koronakriza, a naročita sadašnji potresi na Banovini, pokazali su i neke pozitivne stvari, prije svega humanost i spremnost ljudi da pomognu ugroženima. Vaš komentar?**

- U velikim krizama uvijek se pokaže kakvi su ljudi. Zaista je lijepo vidjeti da u našem društvu postoji visoka svijest

o potrebi pomoći onima koje je pogodio ovakvo zlo. Samo-organiziranost građana iz cijele Hrvatske i njihova reakcija već u prvim satima nakon potresa na Banovini nikoga ne može ostaviti ravnodušnim. Zanimljivo je pritom kako se ponovno pokazalo nepovjerenje građana u institucije države. Naime, većina ne vjeruje u sposobnost institucija da adekvatno upravljaju krizom i raspoređuju pomoć stradalima, pa građani imaju više povjerenja u alternativne koridore pomoći.

▼ **Zaključno - kako vratiti povjerenje građana u institucije države? U sadašnjoj situaciji dok traje pandemija, i dok su potresi još jedan golem problem za državu, to je vjerojatno također velik izazov u godini koje je počela?**

- Kako sam već prethodno istaknula, reputacija nije samo posljedica dobrih praksi djelovanja, nego prije svega dobrih komunikacijskih praksi. Ljudi vjeruju institucijama dobre reputacije, a ona se gradi adekvatnom komunikacijom prema svim ključnim dionicima, internim i eksternim. To, naravno, ne znači da se loše djelovanje može nadoknaditi komunikacijom, ali zbog neupravljanja njome ni ono što je dobro i što se dobro radi neće doći do javnosti. Loše često izlazi po prirodni stvari, pa tako često kažemo kako se loš glas daleko čuje. Komunikacijom treba kontinuirano upravljati, a to se posebno odnosi na krizu za koju u komunikacijskom smislu moramo biti spremni mnogo prije nego se ona dogodi. Za to unaprijed treba pripremiti krizni komunikacijski plan, oformiti krizni tim s jasnim procedurama tko, što i kada radi, koja je čija uloga i tko o čemu daje izvaje. Komunikacijske improvizacije u ovakvim situacijama nedopustive, jer svaka izgovorena riječ ima posebnu težinu. (D.J.) ■

(NE)POVJERENJE U INSTITUCIJE (II)

Globalizacijski gubitnici traže krivice za svoj loš društveno-ekonomski položaj koji može biti tek njihov subjektivan osjećaj da su zanemareni i da je društvo prema njima nepravedno. Društvene grupe koje ih okružuju podržavaju takvo stajalište, te kroz grupni grad i osobni identitet. Slučaj mladića koji je nasrnuo na Hrvatski sabor eklatantan je primjer kakve posljedice može proizvesti stvaranje takvog grupnog kulturnog identiteta. Konzervativne struje i različiti profili nove desnice krivce pronalaze u različitim, za njih povlaštenim segmentima društva (iskriveni političari, menadžeri i mediji), koji se ne pridržavaju "prirodnih" moralnih načela i koji kuju zavjeru protiv domoljubnih građana. Oni negiraju društvene promjene i iskazuju mržnju i agresiju prema LGBT osobama, istospolnim brakovima, pravima žena i sl. Takvo moralno opredjeljenje postaje dio njihova kulturnog identiteta, odnosno sustava vrijednosnih normi i pravila koje ih određuje i nužno suprotstavlja onima koji gaje univerzalističke vrijednosti ljudskih prava i sloboda. Dio konzervativnog sindroma čini i negiranje znanstvenih dostignuća kao što je čepivo koje se proglašava sredstvom teorije zavjere koju moćni pojedinci (Bill Gates) kako bi zavladali ljudima.

MALO PRAVIH VIJESTI

▼ **Gledajući širu društvenu sliku, kolika je odgovornost medija za stvaranje negativne atmosfere u javnosti prema nadležnim institucijama?**

- Mediji su svakako odgovorni za stvaranje atmosfere u društvu, za pozitivna i negativna raspoloženja cijele nacije. Utjecaj medija u našem ispolitiziranom i sada traumatiziranom društvu je golem. Građani uglavnom nisu na izvoru informacija i prisiljeni su događaje gledati kroz oči medija i novinara. Mediji pak često traže senzacije i negativnosti kako bi proizveli uzbuđenje i emocije i tako privukli pažnju. Zato su dobre otvorene konferencije za medije gdje svatko na svoje uši može čuti što se događa. Isto tako, izvjestiteljsko novinarstvo kao da se izrazilo. Imamo puno televizijskih i medijskih kuća, a malo pravih vijesti. Nema istraživačkog novinarstva, nema vijesti iz inozemstva. Petnaestminutno mukotrpno intervjuiiranje nekih političara ili običnog građanina nije novinarstvo. Mnogi gledaju vijesti u moru "brzog prenotavanja". S druge strane, bez objektivnog novinarstva i javnih medija koji propitkuju društvenu i ekonomsku stvarnost, demokracija bi bila ozbiljno ugrožena, a društvo disfunkcionalno. Novinari ostaju stup demokracije.

▼ **U Americi se govori i o tzv. korporativnom fašizmu, a sve se više naglašava uloga Q'Anon pokreta...**

- Grupni identitet polako prestaje, što je bitno uočiti, u političku kategoriju jer dovodi u pitanje legitimitet političkih odluka suprotstavljene liberalne struje i postaje dio političke borbe protiv postojećeg politoeonomskog sustava koji u Americi opisuju kao "korporativni fašizam". A nije da nema argumenta s obzirom na to da "big-tech" digitalne, farmaceutske i slične kompanije imaju apsolutni tržišni i komunikacijski monopol. Stoga se kroz kulturni rat - nametanje svojih obrazaca ponašanja i morala, nastoji boriti protiv "establističkog", postojećih institucija i liberalnih orijentacija. Zoran primjer takvog grupnog identiteta koji prerasta u politički pokret je Q'Anon, koji pronalazi svojeg političkog vođu u Trumpu kao borcu protiv "pedofila, sotonizama, korporatizma i trgovine djecom". Na taj način kulturni i identitetski ratovi između konzervativnih i liberalnih dijelova društva zamjenjuju stare klasne podjele, a bujaju u uvjetima društvenih kriza kao što je pandemija, imigrantska kriza i rastuća društvena nejednakost.

Hrvatska nije pošteđena ovih kulturnih ratova i zato se politika ne bavi reformama i praviim problemima, već je politički život fokusiran na identitetska i moralna pitanja između "ljevice" i "desnice", između konzervativnih struja i liberala. Konzervativni desničarski pokreti dobro su uvezani u šire međunarodne mreže iz kojih crpe ideje i snagu i žele nametnuti svoj obrazac ponašanja cijelom društvu. Hod za život, Istanbulska konvencija, diskri-

minacija LGBT osoba, nametanje vjeronauka u školama... samo su neki primjeri borbe desnih protiv liberalno-lijevih sekularističkih snaga u društvu. Borba protiv nefunkcionalne države ne odvija se kroz konstruktivne prijedloge reformi, nego kroz nametanje moralnih monopola. Konačno, Q'Anonci nisu nepoznati u Hrvatskoj. Prema reportaži Jutarnjeg lista Q'Anon Hrvatska ima oko 7800 članova i najmanje pet Facebook stranica.

MALO PRAVIH VIJESTI

▼ **Gledajući širu društvenu sliku, kolika je odgovornost medija za stvaranje negativne atmosfere u javnosti prema nadležnim institucijama?**

- Mediji su svakako odgovorni za stvaranje atmosfere u društvu, za pozitivna i negativna raspoloženja cijele nacije. Utjecaj medija u našem ispolitiziranom i sada traumatiziranom društvu je golem. Građani uglavnom nisu na izvoru informacija i prisiljeni su događaje gledati kroz oči medija i novinara. Mediji pak često traže senzacije i negativnosti kako bi proizveli uzbuđenje i emocije i tako privukli pažnju. Zato su dobre otvorene konferencije za medije gdje svatko na svoje uši može čuti što se događa. Isto tako, izvjestiteljsko novinarstvo kao da se izrazilo. Imamo puno televizijskih i medijskih kuća, a malo pravih vijesti. Nema istraživačkog novinarstva, nema vijesti iz inozemstva. Petnaestminutno mukotrpno intervjuiiranje nekih političara ili običnog građanina nije novinarstvo. Mnogi gledaju vijesti u moru "brzog prenotavanja". S druge strane, bez objektivnog novinarstva i javnih medija koji propitkuju društvenu i ekonomsku stvarnost, demokracija bi bila ozbiljno ugrožena, a društvo disfunkcionalno. Novinari ostaju stup demokracije.

▼ **Vaš komentar situacije na Banovini, gdje se iznova pokazala spremnost hrvatskih građana da pomognu, da pruže pomoć ugroženima, iako je bilo i nespornazuma, pa i burnih reakcija...**

- Potres u Banovini empirijski je dokaz za sociološku teoriju o postojanju dvije vrste ljudskog kapitala. Onog pozitivnog, zasnovanog na ljudskoj solidarnosti i horizontalnim vezama među ljudima koji rezultira nesebičnom pomoći i humanitarnim akcijama, i onog negativnog kapitala koji je karakterističan za neformalno udruživanje ljudi radi vlastite koristi. Radi se o povezivanju u klijentelističke i interesne mreže koje snažno utječu na neefikasnost države. Negativni ljudski kapital rezultira koruptivnim mrežama i tzv. dubokom državom, o čemu je bilo na početku riječi. Građani Hrvatske su u Baniji još jednom pokazali koliko veliko srce i dušu imaju. Imamo razvijeno suosjećanje i empatiju s drugim ljudima. Nije li to najbolji dokaz da nam ne trebaju kulturni ratovi koji nas dijele i čine nesretnima. (D.J.) ■

ANAMARIJA MUSA

POTREBNO JE JAČATI KVALITETNO UPRAVLJANJE

DR. SC. ANAMARIJA MUSA
Izvanredna profesorica
na Katedri za upravnu
znanost Pravnog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu

▼ **Stožer koji upravlja krizom sve je više na udaru javnosti. Opravdano ili neopravdano?**

- Na primjeru stožera (ali i županjskih i lokalnih stožera) i predstavnika ključnih institucija možemo pratiti kako se to povjerenje mijenjala. Isprva su stožeri i predstavnici imali status božanstva i superheroja - ljudi su dali povjerenje stručnjacima liječnicima koji su djelovali efikasno u relativno blagom prvom valu, prestano komunicirati relativno jednostavnim jezikom, a liječnička etika odavala je stvarnu brigu za ljude, integritet i kompetentnost. Međutim, uskoro se pokazalo da su neki od javno eksponiranih članova povezani s politikom (kao je uvijek filtar pri procjeni povjerenja - ovisno o našoj političkoj orijentaciji skloni smo ocjenjivati i postupke političara), pojavile su se neke nespretnosti u komuniciranju koje su se kontinuirano nastavljale, a zatim su se pojavile i loše brojke, odnosno neuspjesi, percepcija se u dijelu javnosti pogoršala tako da je na vrhuncu zimskog vala nepovjerenje, prema nekim istraživanjima javnog mnijenja, već prešlo na četvrtinu ispitnika. Istovremeno, nepovjerenje su ljudi s obje strane spektra - kako oni koji misle da stožer djeluje prebrago (jer štiti interese nekih grupacija, kao što je, na primjer, biznis), tako i oni koji misle da su mjere nepotrebne jer je riječ o običnoj gripi. Pri tome ne treba zaboraviti da je ova pandemija zarazna bolest, njezine posljedice i mjere, uklopljena u opći trend nepovjerenja prema znanosti,

medicini, farmaceutskoj industriji i teorijama urote koje s time idu. Zbog toga dio javnosti, onaj koji je i globalno prepoznat kao nositelj antiznanstvenog pristupa (antivakseri, antimaskeri i sl.), kreira stalan otpor i kritiku upravljanju krizom.

▼ **Koji su faktori koji utječu na stvaranje percepcije nepovjerenja u institucije? Potres na Banovini taj je problem dodatno naglasio...**

- Katastrofe zbog potresa pojavljivale su se kao centralna pitanja i potpuno zasjenjivale pitanja korone i mjera. Tu se vlastima - i u slučaju potresa u Zagrebu i u slučaju potresa u Petrinji, Sisku, Glini... - pripisuje spornost, nezainteresiranost, nemar oko dobrobiti ljudi, ali i mogućost donošenja odluka u korist nekih posebnih skupina. Opravdano ili ne, stvara se percepcija nepovjerenja. Sjetimo se rasprava o donošenju zakona o obnovi Zagreba i osnivanju posebnog fonda - prvo se čini pritisak da se vrlo brzo uredi to pitanje, a zatim da je propis, kao i fond, zapravo nepotreban i nekoristan. More ljudi koje se silo noseti i pružajući pomoć u Petrinju, Glinu, Sisak i okolna mjesta djelom je, uz neke kontekstualne faktore, kao što je razdoblje odmora i zatišje aktivnosti zbog korone, odraz nepovjerenja u funkcionirajuće institucije države, ali i prirodna brza reakcija građana koji se lako mogu samoorganizirati. Institucionalni pružatelji pomoći, iako su bili tamo gdje

▼ **Unatoč svim problemima, može li se zaključiti da je iz krize izašlo i nešto pozitivno?**

- Ono što su ove krize iznjedrile jest svijest o potrebi jačanja kvalitetenog upravljanja općeno, a posebno upravljanja u vremenu kriza, kojih će, izgledno je, i dalje biti u raznim oblicima, od pandemija do elementarnih nepogoda, pa i gospodarskih i drugih kriza. Jačanje institucija, njihovih kompetencija, organizacije i koordiniranosti, transparentnosti, etičnosti, profesionalnosti postulat je svakog urednog društva. U vremenu kriza te značajke još više dolaze do izražaja. Kod nas treba jačati sustave edukacije i organizacijske odgovore na krize.

Treba naglasiti da su se i druge države susrele s nespremnosti, neke više, a neke manje (sjetimo se potresnih slika iz zapadnoeuropskih država čiji su zdravstveni sustavi podbacili), ali upravo iz te krize i nespremnosti treba učiti i izgraditi sustav da se drugi put bolje odupre i bude otporniji. Na primjer, uragan Katrina u SAD-u pokazao je koliko su tamo institucije i odgovori na krizu bili spori, neodgovarajući i koliko je ta nespremnost prouzročila dodatne patnje. Međutim, nakon toga uvedeni su novi sustavi i mjere prevencije, kao i odgovora na krizne situacije, i tamo se razvila cijela jedna nova koncepcija upravljanja krizom. (D.J.) ■

